

26. Щедровицкий П. Г. Коммуникативная и рефлексивная компетенция в рамках мыследеятельного подхода: контуры нового понимания : материалы IX науч.-пр. конф. “Педагогика развития” / П. Г. Щедровицкий. – Красноярск : КГУ, 2003. – С. 42–58.

27. Эйрес Р. Научно-техническое прогнозирование и долгосрочное планирование / Р. Эйрес ; [пер. с англ.]. – М. : Мир, 1971. – 296 с.

28. Юдин Б. Г. Концепция человеческого потенциала как программа исследований / Б. Г. Юдин // Человек – Философия – Гуманизм : Основные доклады и обзоры Первого Российского философского конгресса (4 – 7 июня 1997 г.) : в 9 т. – СПб., 1998. – Т. 9. – С. 47–54.

29. Юдин Б. Г. Потенциал человека и его “улучшение” / Б. Г. Юдин // Человек в мире и мир человека. – 2004. – С. 402–412.

30. Salomon J. What is Technology? The Issue of its origins and definitions // History of technology. – 1984. – Vol. 1. – P. 113–156.

Надійшла до редколегії 11.06.2012 р.

УДК 351:330.341.4

О. А. МЕЛЬНИЧЕНКО, В. М. МИКОЛЮК

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджено сучасні концепції державної структурної політики. Визначено можливість їхнього використання для розвитку економіки України.

Ключові слова: структурна політика, сучасні концепції.

Studied the modern concept of public structural policies. The possibility of using it to develop the economy of Ukraine.

Key words: structural policies, the modern concept.

Першим на вплив структурних змін в економіці на розвиток країни звернув увагу лауреат Нобелівської премії С. Кузнець, який на основі статистичних досліджень виявив, що зміна обсягів вартості випуску продукту в країні супроводжується зміною структури економіки, тобто її економічних показників, зокрема: структури випуску; структури зайнятості; розподілу праці в сім'ї; структури доходів; міжнародних потоків товарів, інформації, робочої сили та капіталу [19]. Отже, його емпіричні викладення довели наявність зв'язку між економічною динамікою та структурними процесами, тобто те, що “структурні зміни є передумовою економічного зростання і, розпочавшись, надалі формують, стримують або підтримують економічний розвиток країни” [17].

Саме тому надзвичайної актуальності набуває вибір такої концепції державної структурної політики, яка забезпечить збалансоване покращення умов господарювання держави, бізнесу та населення.

У незалежній Україні проблема структурної політики (структурних зрушень) стала наріжним каменем низки дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеню доктора (кандидата) наук за різними галузями:

- державне управління: С. Біла (2002 р.), Л. Єфіменко, О. Кахович (2010 р.);
- економіка: О. Крихтін (1998 р.), Л. Фокас (1999 р.), Л. Шабліста (2003 р.), К. Панченко (2004 р.), О. Волкова (2005 р.), В. Сальдо (2008 р.), О. Поліщук (2009 р.), О. Гейман, О. Головченко, О. Захарченко, І. Касабова, О. Кубатко, І. Лубчук, В. Медвідь, І. Одопюк, С. Пашков, Н. Скірка, О. Тофанюк (2010 р.), М. Домаскіна (2011 р.);
- географія: В. Грицьку (2000 р.), М. Кузнецов, В. Олійник (2010 р.).

Попри це серед наукової спільноти зберігається значний інтерес до цієї проблеми, про що свідчать численні публікації у фахових виданнях різного спрямування.

Однак, визнаючи безперечні досягнення вищенаведених науковців, слід наголосити на необхідності вибору найбільш прийнятної для умов України концепції структурної політики.

Метою статті є розробка пропозицій щодо вдосконалення державної структурної політики на теренах України. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: 1) дослідити сучасні концепції державної структурної політики; 2) визначити можливість їхнього використання для розвитку економіки України.

“Спонукальною основою структурних зрушень у суспільному виробництві є: суспільний поділ праці, досягнення науки і техніки, розвиток форм власності, економічні цикли, зовнішньоекономічні зв’язки та господарська політика держави” [13, с. 9]. Саме тому “першочерговим завданням структурної політики в умовах глобалізації має стати термінове впровадження інноваційної моделі розвитку української економіки, освоєння механізму енергозбереження, усунення відтворювальних деформацій та зміцнення позиції внутрішнього ринку” [11, с. 22], а також “досягнення відповідності між структурою економіки і структурою інвестицій” [8, с. 7]. Тому не дивно, що головною рушійною силою досягнення цілей соціально-економічних реформ І. Касабова визначає “виважену структурну політику, оптимізацію виробництва шляхом системної реструктуризації галузей і приведення потужностей підприємств у відповідність з кон’юнктурою національного та світового ринків, розширення міждержавної кооперації у високотехнологічних виробництвах [7, с. 15]. При цьому І. Герасименко відзначає, що “структурна перебудова значною мірою повинна бути спрямована на розвиток галузей виробничої і соціальної інфраструктури, які внаслідок низької прибутковості навіть у країнах з розвинутою ринковою економікою інвестуються головним чином державою, яка має можливість впливати на структурну перебудову не тільки методом прямого інвестування, а й шляхом опосередкованого впливу на макроекономіку, зокрема через механізм податкової, кредитної і цінової політики” [5, с. 120].

С. Біла наголошує, що “структурна політика держави набуває тим більшого значення, чим більше недосконалість ринку блокує структурні зрушення і чим сильніше проявляється залежність національного виробництва від коливань світової кон’юнктури, попиту на зовнішніх ринках” [3, с. 41]. Більше того, “в умовах глобалізації локалізація економічного розвитку у “точках зростання” та “ареалах розвитку” розглядається як об’єктивне явище, переваги якого слід активно використовувати, а ризики диспропорційності мінімізувати за допомогою державної регіональної політики” [1, с. 15]. Крім того, “за наявних несприятливих обставин, що посилюються “відмовами ринку” щодо їх ліквідації, суттєво зростає роль державного регулювання економіки, стає необхідним упровадження в практику науково виважених заходів структурної політики” [3, с. 4].

Л. Шаблиста вважає за необхідне проведення “активної державної структурної політики, що базувалася б на пізнанні закономірностей технологічного та інституціонального розвитку економіки, світовому досвіді здійснення структурної перебудови в трансформаційний період, а також виявленні власних конкурентних переваг і “напрямів прориву”, стимулюючи які можна в стислі строки забезпечити конкурентоспроможність відповідної вітчизняної продукції на світовому ринку [18, с. 7].

О. Крихтін наполягає, що “державні програми регулювання економіки повинні бути зорієнтовані на визначення та першочергове здійснення пріоритетних структурних зрушень, продуманої та диференційованої інвестиційної та податкової політики, бюджетного фінансування інноваційних напрямків і здійснення комплексних цільових програм” [9, с. 11].

С. Пашков доречно вважає, що “нову якість і динаміку прогресивних структурних зрушень взагалі в економіці України та її галузях, зокрема, може стимулювати розширення і поглиблення торговельно-економічного й науково-технологічного співробітництва з країнами ЄС, яким у цілому притаманні високі критерії економічного розвитку інноваційного типу, цивілізаційні соціальні та екологічні орієнтири. Інтенсифікуючи двосторонні економічні взаємозв’язки, адаптуючись до вимог і стандартів євrorинку, Україна має більш активно використовувати механізми та інструменти форм регіональної економічної інтеграції, в першу чергу, потенціал зони вільної торгівлі “Україна – ЄС” [12, с. 15].

Оскільки забезпечення сталого економічного розвитку можливе лише за умови суттєвого зростання внутрішнього попиту на споживчі та інвестиційні товари. Вітчизняна промисловість має розвернутись обличчям до внутрішнього ринку, потреб споживача. З цією метою держава повинна активізувати розвиток внутрішнього попиту на продукцію вітчизняного виробництва [16, с. 153]. Саме тому О. Гончарук закликає “свідомо здійснювати структурні перетворення промисловості й економіки взагалі, зокрема обґрунтовувати шляхи та форми преференцій товаровиробникам, державної підтримки, санації, перепрофілювання й закриття окремих підприємств, а також визначити фінансові джерела реалізації державних пріоритетів” [6, с. 41].

А. Бурдун вважає, що “напрями державної політики, спрямованої на усунення нерівномірного розвитку територій повинні забезпечувати сприятливі умови для рішення перерахованих завдань, гарантуючи вигідність виробничої діяльності, привабливий інвестиційний і інноваційний клімат, підтримку конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, сприяючи подоланню дезінтеграції економіки, нормалізації грошового обігу й обороту капіталу у виробничій сфері, підтримці сприятливих для зростання виробництва цінових пропорцій і інших параметрів господарського механізму” [4, с. 88]. При цьому потенціал окремих територій слід використовувати як “локомотив” економічного зростання та досягнення високої конкурентоспроможності. При цьому зростання соціально і економічно відсталих територій не повинно відбуватися за рахунок механічного перерозподілу доходу, створеного в розвинених регіонах. Проте держава надає необхідну підтримку територіям, які є осередками соціальної напруженості [14]. Водночас, сусідство з “регіонами-локомотивами” за допомогою міжрегіональної кооперації може сприяти економічному зростанню “слабких” (проблемних) регіонів. Відповідно, географічне сусідство з країною, де динамічно зростає економіка, може допомогти їй сусідам долучитись до процесів економічного зростання [1, с. 15].

З огляду на наявні структурні дисбаланси в економіці, очевидним є:

- проведення державою активної структурної політики із залученням потенціалу бізнесових і громадських структур як основи забезпечення конкурентоспроможності економіки, розв’язання економічних і соціальних проблем;

- формування інституційного середовища структурних трансформацій у національній економіці на основі системного підходу;

- перехід від галузевих пріоритетів розвитку до підтримки певних напрямів, стадій і процесів поширення нових виробництв і технологій;

- передбачення при розробці Державних концепцій та програм соціально-економічного розвитку, виходячи з пріоритету розвитку внутрішнього ринку, певного зниження показника залежності ВВП країни від зовнішньої торгівлі;

- формування дієвої антимонопольної політики;

- урахування при формуванні пріоритетів залучення іноземних інвестицій, необхідності зміни орієнтації іноземних інвестицій з експортоорієнтованих галузей на залучення їх із метою використання дедалі більшого потенціалу внутрішнього ринку;

- запровадження системи підтримки високотехнологічного експорту шляхом сприяння просуванню української продукції на зовнішній ринок, спрощення та прискорення процедури експортного контролю;

- формування засад нової регіональної політики в Україні, яка визначила б механізми ефективного використання потенціалу територій та заклала підґрунтя досягнення цілісності національної економіки;

- удосконалення організаційних й економічних механізмів державного регулювання розвитку підприємництва [10];

- запровадження диференційованих податкових ставок залежно від того, яка частка прибутку йде на інвестиції, яку частку конкурентної продукції підприємства спрямовують на внутрішній ринок;
- звільнення на 1 – 3 роки від сплати податку того прибутку, що спрямовується на фінансування заходів з технічного переозброєння підприємства і супроводжується збільшенням обсягу виробництва конкурентоспроможної продукції;
- пільговий режим оподаткування має доповнюватися цільовим субсидуванням тих підприємств, які забезпечують технологічну модернізацію економіки країни;
- запровадження протекційних заходів на імпорт морально застарілого устаткування, обладнання, технологій [16, с. 153];
- стимулювання обсягів виробництва в таких групах галузей, як сільське та лісове господарство, за рахунок випереджального розвитку інших секторів і максимальне насичення всіх виробничих процесів технічними засобами праці, підвищення продуктивності техніки, її придатності до інтенсивних технологій;
- орієнтація на збільшення обсягів і розширення складу перспективних технологій на серединних і завершальних стадіях технологічного циклу, що забезпечує більше зростання доданої вартості;
- стимулювання інвестиційного оновлення та модернізації вітчизняної промисловості;
- покращення інвестиційного клімату на засадах стабільності, цілеспрямованості державної політики;
- стимулювання заходів щодо подолання ресурсовитратного характеру виробництва;
- упровадження механізмів стимулювання та підтримки високотехнологічного експорту;
- стимулювання розвитку наукоємних і високотехнологічних виробництв і створення умов для здійснення капіталовкладень у технологічне оновлення виробництва [15, с. 52];
- зростання обсягів і ефективності спрямування інвестиційних видатків бюджету й контроль за їх освоєнням;
- упровадження дієвої антимонопольної політики;
- збільшення видатків у сфері нематеріального виробництва, передусім гарантованого фінансування освіти й науки [2, с. 8];
- перехід до стратегічного (довгострокового) кредитування структурних зрушень у національній економіці;
- забезпечення державного стимулювання реструктуризації банківської системи за рахунок злиття і поглинання;
- здешевлення кредиту шляхом розвитку кредитної кооперації;
- відкриття спеціальних інвестиційних рахунків для зарахування на них нерозподіленого прибутку підприємств, а також амортизаційних відрахувань;
- залучення додаткового капіталу на умовах субординованого боргу коштів населення і портфельних інвесторів;

– використання нетрадиційних інвестиційних інструментів таких, як: фінансовий лізинг, проведення операцій ломбардного кредитування банків під заставу державних цінних паперів, застосування різних гарантійних методів забезпечення повернення позик [18, с. 8];

– розробка організаційно-економічного механізму оптимізації структурних зрушень;

– посилення регулюючої ролі держави [13, с. 14].

Узагальнення напрацювань провідних науковців і результати власних досліджень дозволили виділити такі актуальні цілі державної структурної політики:

- формування пріоритетних структурних зрушень;
- поліпшення інвестиційного клімату в країні;
- вирішити проблему дисбалансу в економіці;
- розвиток економіки та видалення неефективних її секторів;
- оптимізація структури економіки;
- детінізація національної економіки;
- формування стабілізаційного фонду для пріоритетного фінансування наукомістких секторів економіки;
- визначення не лише структури економіки для ефективного її розвитку, а і тих, хто буде долучений до її модернізації (державна, бізнес, іноземці);
- стимулювання попиту на вітчизняну продукцію і підтримка експорту;
- оптимізація накопичень;
- розвиток людського капіталу та підвищення ефективності його використання;
- фінансування інноваційних досліджень й стимулювання їх упровадження, застосування високих технологій.

Отже, можна зробити такі висновки. Оптимальним варіантом для України є поєднання ринкових механізмів зі стимулюванням державою цілеспрямованих структурних зрушень у національній економіці на галузевому, регіональному та місцевому рівні. Продовження наукових розвідок за даною проблематикою сприятиме подальшому поліпшенню соціальної та економічної ситуації в країні.

Література:

1. Біла С. О. Вплив глобалізації на формування диспропорцій регіонального розвитку в Україні / С. О. Біла // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 1. – С. 13–20.
2. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання в умовах суспільної трансформації : автореф. дис. ... д. держ. упр. : спец. 25.00.05 “Галузеве управління” / С. О. Біла. – К., 2002. – 42 с.
3. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки : [монографія] / С. О. Біла. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 408 с.
4. Бурдун А. В. Напрями державної політики, спрямованої на усунення нерівномірностей розвитку територій / А. В. Бурдун // Економіка та держава. – 2008. – № 10. – С. 87–88.

5. Герасименко І. С. Вплив інвестиційної політики на подолання диспропорцій у розвитку регіонів / І. С. Герасименко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 5. – С. 118–120.

6. Гончарук О. А. Оцінка структурних змін господарського комплексу в контексті забезпечення соціальної зорієнтованості економіки / О. А. Гончарук // Статистика України. – 2011. – № 3. – С. 38–41.

7. Касабова І. А. Структурна політика в Україні: шляхи вдосконалення та напрями подальших зрушень / І. А. Касабова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3. – С. 15–22.

8. Кахович О. О. Державне регулювання структурно-інвестиційної політики в Україні : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / О. О. Кахович. – К., 2010. – 21 с.

9. Крихтін О. Є. Структура національного виробництва у трансформаційній економіці України : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.01 “Економічна теорія” / О. Є. Крихтін. – Д., 1998. – 19 с.

10. Мельник А. Структурна трансформація національної економіки України як чинник модернізації інституційного базису її розвитку / А. Мельник, А. Васіна // Журнал європейської економіки. – 2010. – Т. 9. – № 1. – С. 37–58.

11. Мерзляк А. В. Державне управління іноземними інвестиціями: регіональний аспект : автореф. дис. ... д.держ.упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / А. В. Мерзляк. – К., 2003. – 29 с.

12. Пашков С. О. Стратегії світогосподарських структурно-галузевих трансформацій : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.02 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / С. О. Пашков. – К., 2010. – 19 с.

13. Поліщук О. Ю. Структурні зрушення в господарському комплексі регіону та напрями їх регулювання : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.05 “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка” / О. Ю. Поліщук. – К., 2009. – 22 с.

14. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : [підручник] / [кол. авт.] ; за заг. ред. С. І. Дорогунцова ; вид. 2-ге, без змін. – К. : Вид-во КНЕУ, 2007. – 992 с.

15. Смаглюк А. А. Розвиток економіки України під впливом структурних зрушень / А. А. Смаглюк // Держава та регіони. – 2011. – № 6. – С. 48–53. – (Серія “Економіка та підприємництво”).

16. Соколова О. Вплив структури національного виробництва на розвиток внутрішнього ринку України / О. Соколова // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – № 1. – С. 147–154.

17. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання / [кол. авт.] ; за ред. І. В. Крючкової. – К. : Експрес, 2007. – 520 с.

18. Шабліста Л. М. Державне регулювання структурних зрушень в економіці України : автореф. дис. ... д.е.н. : спец. 08.02.03 “Організація управління, планування і регулювання економікою” / Л. М. Шабліста. – К., 2003. – 40 с.

19. Kuznets S. Model Economic Growth / S. Kuznets. – Yale University Press, 1969.

Надійшла до редколегії 10.06.2012 р.